

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

“Vor flittige Modellerer”

F.L. Zuschlag (1759-1808)

Af H.F. Garde

Blandt den unge Knud Lyne Rahbeks mange teaterinteresserede venner var maleren Erik Pauelsen, der bl.a. malede portrætter af ham selv, hans fader og stedmoder,¹ og som iøvrigt er velkendt i den danske kunsthistorie for sine mange portrætter samt norske og danske landskaber. Her skal fortælles om en anden ungdomsven, der har fået en mere beskeden plads i kunsthistorien, Rahbeks studenterkammerat og kontubernal i mesterlektion på Herlufsholm, der i 1780'erne udførte en del små reliefpotrætter af tidens kendte personer² og som havde betydeligt større held som (amatør)skuespiller end Pauelsen, som han iøvrigt må have kendt godt.

Friderich Ludvig Zuschlag blev født 7/2 1759 i Jystrup på Midsjælland, hvor faderen Johannes Mortensen Zuschlag (1724-92) var præst. Moderen hed Dorothea Martens. Han blev opkaldt efter herren til Skjoldenæsholm, Ulrik Frederik Gyldenløves sønnesøn, grev Friderich Ludvig Danneskiold-Laurvig (1717-62), over hvem Johannes Zuschlag skrev en ligtale.³ Farfaderen Martinus Zuschlag, født 1681 i Hannover, var indvandret fra Tyskland; ved vielsen til Maren Christensdatter Møller 18/11 1721 i Vor Frelsers tyske menighed kaldes han ølskænker, men døde 21/6 1758 som værtshusholder i Køge.⁴ Han må have været ganske velbeslået og ærgerrig, siden 2 sønner blev studenter, nemlig foruden Johannes broderen Johan Christian (1723-88), der blev lærer ved Vajsenhuset.⁵

Den utvivlsomt livlige dreng, der synes at have været enebarn,⁶ voksede op i den dejlige egn omkring Skjoldenæsholm, indtil han - måske i forbindelse med faderens forflyttelse til Haraldsted 1772 - kom til Herlufsholm. I det sidste skoleår delte han som nævnt værelse med den 1 1/2 år yngre Rahbek, der i sine erindringer karakteriserer ham som “ - - et ypperligt Hoved og iøvrigt en flink Dreng, men til sin Ulykke en Tusindkunstner, ret god Tegner, særdeles mekanisk nævenem, der i følge heraf altid havde meget andet at bestille end at læse sine Lectier, som han da næsten aldrig kunde - - ”.⁷

Student blev han dog ligesom Rahbek 1775, og 9/7 1776 bestod de begge den filosofiske prøve ved universitetet.⁸ Herefter skiltes deres veje, idet Zuschlag ret hurtigt synes at have kastet sig over det medicinske studium. I hvert fald figurerer han 21/2 1778 som medlem af det i 1774 af Johan Clemens To-

de sammen med Mathias Saxtorph og Heinrich Callisen oprettede medicinske øvelsesselskab (Societas exercitatoria medica). Det var en betingelse for at blive optaget som ordinært medlem, at man i mindst et år havde hørt "Collegia" over en eller nogle af den egentlige medicins dele. Selskabet eksisterede kun i få år, og Zuschlag synes at være optaget som det sidste af de ialt 31 medlemmer. Der holdtes regelmæssige møder og disputationer, hvortil medlemmerne på skift skulle levere en lille afhandling, gerne på 1/2 ark, trykt på egen bekostning.⁹ Zuschlag leverede 1779 en 16 siders afhandling om luftens indflydelse på det menneskelige legeme ("Disquisitio physica medica de influxu aeris in corpore humano"), som han forsvarede på selskabets møde 8/1 1780, hvor studenterne Anchersen, Bræstrup, Kall og Seidelin var opponenter.¹⁰ Det sidste i protokollen indførte møde fandt sted 8/4 1780, hvor bl.a. Zuschlag var opponert ved P.S. Seidelins forsvar af en afhandling om dysenteri.

Det kan ikke ses, hvornår Zuschlag opgav det medicinske studium, men i foråret 1780 var han travlt optaget som skuespiller i det private teaterselskab "Det Skønnes muntre Dyrkere" – også kaldet Skindergadeselskabet – som stiftedes 1772 og bestod til ind i det 19. århundrede.¹¹

Ifølge selskabets love af 30/1 1775¹² var dets hensigt "Øvelse i de skønne og nyttige Videnskaber, saavel ved egne Udarbejdelser eller Oversættelser, som ved at opføre Skuespil" (§1). Ethvert medlem skulle tage del enten i begge slags øvelser eller i det sidste alene (§2). De medlemmer, som tog del i begge slags øvelser, kaldtes *ordentlige* medlemmer, medens de som alene optoges til den sidste slags øvelser, kaldtes *teatraliske* medlemmer (§3).

Rahbek synes at være optaget som *ordentligt* medlem kort efter studentereksamen, d.v.s. allerede som 15-16 årig.¹³ Han havde medlemsnummer 31. Optagelse af nye medlemmer skete efter votering, og i møde 21/10 1778 blev det vedtaget at underrette "Maler Poulsen" om selskabet for at blive medlem, og 25/11 blev "Hr. Erich Pauelsen" valgt til *teatralisk* medlem efter hans begæring herom af 16/11. Den formelle optagelse skete i møde 7/12 1778, hvor han fik medlemsnr. 37.¹⁴ Den 17/2 1779 optrådte Pauelsen så i sin første – og eneste – rolle, idet han spillede "en bonde" i Holbergs "Don Ranudo", men fik en så sønderlemmende kritik af "journalisten",¹⁵ at det var for meget for hans nærtagende sind. Han anmodede om at måtte træde ud af selskabet, hvilket blev bevilget i møde 12/4 1779, efter at direktøren samme dag havde sendt ham et længere, beklagende brev.¹⁶

I møde d. 6/9 1779 foreslog Rahbek student Zuschlag til medlem, og 18/10 blev han valgt til *ordentligt* medlem. Den endelige optagelse skete i møde 1/11, hvor han fik nr. 39.

Sin første optræden i selskabet fik Zuschlag 22/11 1779 som Clitorius i "Det gavmilde Testamente" af den franske lystspildigter Jean Francois Regnard

DISQUISITIO
PHYSICO MEDICA
DE
INFLUXU AËRIS

IN
CORPORE HUMANO
QVOD SVB MODERAMINE

Viri Ampliffimi et Experientiffimi

MATTHIAE SAXTORPH,

*Med. Doct. & in alma Vniuers. Havn. Medic. atque Art.
Obstetric. Professore Nosocom. Reg. Puerper. vt & Metropol.
obstetr. ord. Nosocom. civic. adque instr. sublevand. pauper.*

*Havn. Medico Reg. Colleg. Med. Membro, Reg. So-
cietas. Scient. Norveg. Sodali, nec non Societ.*

Med. Havn. ab Epistolis,

in

SOCIETATE EXERCITATO-
RIA MEDICA

SODALIUM EXAMINI

DIE 8 JANUARII MDCCLXXX.

H. L. Q. S.

Modeste subijcit

FRIDERIC. LUDOVIC. ZUSCHLAG.

HAFNIAE,

Literis J. R. THIBLIANIS.

(1655-1709), en rolle han gentog 23/4 1781, og indtil 1782 spillede han en lang række roller, ofte med stort held.

Der var dog undtagelser. Ved opførelsen 14/2 1780 af en bearbejdet udgave af Holbergs "Den honette Ambition" skrev journalisten om hans udførelse af en person Vater: "Hans Declamation var kold og monotonisk, selv var han stiv og forlegen", hvortil Zuschlag i en randbemærkning svarede: "Journalisten har ganske ret, jeg frygter bestandig for i Cavaller-Roller at blive udsat for samme Skiebne". Dette bekræftedes 31/3 1780, da journalisten om Z's Leander i "Jean de France" skrev: "Leander blev spilt af Hr. Zuschlag, meget koldt og tvunget, saa enhver som ikke kjendte Stykket, skulle troe, at hr. Z. saa en passant var kommet ind for i sit eget Ærinde at snakke lidt med nogle af Acteurerne, saa liig sig selv, og saa ulig den Caracteer han forestilte, tilmed var hans Stilling meget stiv, hans Mæle for rungende og hans Bevægelser med Armene for tvungne, men med alt dette undskylder man dog lettelig en Acteur, der er saa fortræffelig i andre Roller".

Megen ros fik han af Rahbek for sin Jacob i "Erasmus Montanus" 5/2 1781: "Atter een blandt vore unge Medlemmer, som gjør Kæmpeskridt i Kunsten og lover med Tiden at blive en Prydelse for vort Selskab; hvad kan man ikke vente af en Mand med hans Genie og Talens, naar han uophørlig har saa store Mynstre for øjnene? Imidlertid maae jeg tilstaae det, i faae Roller har han fyldestgjort mig saa ganske som i denne, ikke eet øjeblik tabte vi den vittige Bondedreng af Syne; endog ved de Spørgsmaal til Broderen, hvor andre pleie at vise os den dumme; man kan være uvidende om en enkelt Ting, og viidelysten uden at være dum og spørgesyg --".

Særligt held havde Zuschlag med et par jøderoller hos Holberg: Ephraim i "Abracadabra" og Benjamin i "Det arabiske Pulver". Om den sidste, d. 7/11 1781, skriver journalisten: "-- hans meget naturlige Jøde-Sprog og Gestus gjør det vanskelig for enhver anden at komme til Fuldkommenhed i disse Slags Roller. Disse Egenskaber tilligemed hans naturlige sortladne Udseende brugte Hr. Zuschlag saaledes til sin Fordeel, at enhver som ikke kiendte ham skulde aldrig have faldet paa at tvivle om, at det var en virkelig Jøde --".

Zuschlags sidste optræden i "Det Skiønnes muntre Dyrkere" fandt sted 20/2 1782 i rollen som Eisenhard i lystspillet "Deserteuren af sønlig Kierlighed" af Stephani den Yngre, oversat til selskabets brug af Rahbek, en rolle han også havde spillet 8/1 81, hvor Rahbek udtalte, at man kunne vente sig "noget stort af denne allerede i saa mange Fag brugbare og ved saa stort Talent til det comiske begavede Medlem". I slutningen af sin journal over denne forestilling 20/2 82 tog Rahbek med nogle vemodige bemærkninger en foreløbig afsked med det kære selskab i anledning af sin længe planlagte udenlandsrejse, der dog først kom i stand efteråret 1782.

Også Zuschlag holdt op som skuespiller i selskabet,¹⁷ men af tilskuerbogen

387

Saa for frejgd. —

3

Ju sees af mine Herrer
 med letteligen kunde
 indse, hvor vandskeligt
 det er, at være Skuespil-
 ler og Journalist i en
 Person; baade gaar
 de Scener gandske bort, som
 man selv har noget at
 bestille, og tillige er
 den fornødne Agtsomhed
 paa de medspillende borte
 naar man har nok at be-
 stille med at tænke paa
 selv at komme lykkelig
 til Land. De fleste
 Efterretninger til den
 Journal for de Directe-
 rens nok saa artig at
 meddele mig.

mine Herrer
 Sanguanae Tienen
 Fl. Zuschlag.

Slutningen af Zuschlags journal i Det Skønnes muntre Dyrkere 6/3 1780 (formindsket):

Enhver af mine Herrer vil letteligen kunde indse, hvor vandskeligt det er, at være skuespiller og Journalist i en Person, baade gaaer de Scener gandske bort, hvor man selv har noget at bestille, og tillige er den fornødne Agtsomhed paa de medspillende borte naar man har nok at bestille med at tænke paa selv at komme lykkelig til Land. De fleste Efterretninger til denne Journal har hr. Directeuren været saa artig at meddele mig.

mine Herres
 hengivneste Tiener
 Fl. Zuschlag.

ses, at han helt op i 1790'erne ofte overværede forestillinger.¹⁸

Zuschlag vedblev dog at spille komedie, idet han blev optaget i "Det dramatiske litteraire Selskab", det bekendte "Borups Selskab", som var oprettet november 1781 og eksisterede i ca. 60 år.¹⁹ Rahbek var indtrådt i dette selskab som nr. 6, og allerede som nr. 11 finder vi F.L. Zuschlag, der måske er optaget sammen med nr. 10, hans jævnaldrende og senere svoger, præsten P.A. Knudsen.²⁰

I Borups Selskab møder vi Zuschlag i efteråret 1782 ved prøverne på 2 stykker, han også havde været med til i Skindergadeselskabet, nemlig J. J. Engels "Den taknemmelige Søn" og Molières "Den indbildte Syge", der opførtes henholdsvis 27/11 og 11/12 82, og i de følgende 4 år optrådte han i talrige forestillinger, ofte sammen med P.A. Knudsen og – fra marts 1785 – Rahbek, der i okt. 1784 var vendt hjem fra sin udenlandsrejse. Et par gange var han med i Johannes Ewalds "De brutale Klappere", og 2 gange spillede han Oldfux (ikke hans tidligere mesterrolle jøden Benjamin) i "Det arabiske Pulver". 4/10 85 spillede han Jeppe Berg i "Erasmus Montanus", hvor han jo tidligere med stort held havde spillet Jacob; Rahbek spillede Erasmus. 1/11 85 spillede Zuschlag Mester Gert i "Gert Westphaler", og endelig bør nævnes, at han 6/12 85 spillede eventyreren Oldfux i "Den Stundesløse", hvor han i Skindergadeselskabet med held havde spillet den lille komiske rolle som barberen; P. A. Knudsen spillede Pernille (man brugte ikke kvindelige skuespillere).

29/1 1783 indleverede Zuschlag en oversættelse af "Elfride, et Sørgespil i 3 Optoge af det Tydske af Bertauch"²¹ og 19/2 83 en oversættelse af "De noble Passioner, et Lystspil i 2 Acter", men 4/3 bad han om at få oversættelserne tilbage. "De noble Passioner" blev dog opført 19/4 85 sammen med en 1 akts komedie "Den Fortrolige" af Rahbek. Tragedien har nok ikke egnet sig.

Zuschlag optrådte sidste gang efteråret 1786, og ifølge "Stamliste" over medlemmerne²² blev både han og P.A. Knudsen udmeldt samme efterår. Knudsen har vel måttet koncentrere sig om sit teologiske studium og tog eksamen 3/10 1786, og også Zuschlag har vel efterhånden ønsket at få en fast indtægt, så at de to venner kunne blive gift med de smukke søstre Oppenheim, som de havde kendt nogen tid. Endnu ved folketællingen 1/7 1787 betegnes Zuschlag dog som "Student".

Det var i disse skuespillerår Zuschlag begyndte at udføre sine små reliefportrætter, og måske begyndte det ved en tilfældighed. Rahbek nærede et sandt werthersk sværmeri for vennen Michael Rosings kone, skuespillerinden Johanne Rosing, født Olsen,²³ og 15/4 1782 skriver han i sin dagbog, henvendt til "Olsen": "– – jeg har grædt over dine Smerter i Tirsdags, deelt dit gode og onde Lune, O! Du har følt det, naar de har talt derom, og derfor gav Du mig din Silhouette i Aftes – det er et gammelt og slet, men det er mig dyrebart, jeg fik det af din Haand, og jeg kunde ikke længere bie efter dit Løftes Opfyldelse,

dog følte jeg det, at Du bad Zuschlag om et andet Aftryk, paa det, jeg kunde faa et bedre --".²⁴ Det blev ikke en silhouet, men et lille voksrelief. 28/5 1782 noterer Rahbek: "Olsen! jeg faar dit Billede i Vox, og det ligner dig!" og 12/6 82: "jeg har da faaet dit Billede i Vox af Din egen Haand, Ramme og Glas har du selv besørget, Engel! du forsømmer ingen Lejlighed til at lade mig see, jeg er dig kiær --- alt er helligt; men fremfor alting denne din Afbildning i Vox. O! aldrig kan jeg betale Zuschlag nok for at have skaffet mig denne Glæde. - - -"²⁵ Rahbek havde portrætteret med på sin udenlandsrejse 1782-84, hvor det var ham til stor glæde og trøst.²⁶

Succes'en med Johanne Rosings portræt har vel givet Zuschlag den idé - måske tilskyndet af Rahbek - at skaffe sig en levevej som portrættør, i begyndelsen dog næppe med større held. Ægteparret Rosing tilbragte hvert år - indtil systemskiftet 1784 - et par sommermåneder ved enkedronning Juliane Maries hof på Fredensborg,²⁷ og her havde Rosing fået Zuschlag op i eftersommeren 1782. 9/9 82 skrev Rosing til Rahbek: "Zuschlag lader dig hilse fra Fredensborg, hvor han kun har tynd Lycke, den arme Fyr; han har giort Kongen færdig, saaledes at enhver kan kiende ham imellem en Snees andre Stykker, og dog siger Schack,²⁸ som skal recommendere ham, at det icke ligner, og det aleeneste, fordi han ikke selv er bleven flatteret nok; men Z. er rigtig en brav Fyr mod Schack, han lader ham ofte føle, at han er Konstner - jeg vilde ønske du saae, hvor han har forbedret sig, det er næsten ubegribeligt".²⁹

Det kan ikke ses, hvornår Zuschlag begyndte at tage kopier af sine voksportrætter i gips, som han solgte for 1 rdl., men den tidligste omtale synes at være den i Fr. Schwarz' "Lommebog for Skuespilyndere", 1784, der udkom ved juletid 1783. Heri nævnes blandt "Konstværker af danske Konstnere" (s. 240): "Peter Cramer i Gips en Medaillon, af Zuschlag, koster 1 Rdl." og "Prof. Tode, af samme". Han har nok nærret optimistiske tanker om at kunne leve af denne virksomhed, for allerede i foråret 1783 synes han at have haft planer om at gifte sig med sin 17-årige Lovise, hvilket både Rosing og Rahbek var chokerede over.³⁰

Der blev dog ikke noget bryllup, og Zuschlag fortsatte sin virksomhed som portrætmager. I "Lommebog for Skuespilyndere for 1785" nævnes (s. 299): "Caroline Friderikke Møller, svensk Skuespillerinde i Stockholm,³¹ i Gips, en Medaillon, Preisler, Skuespillerinde, ligeledes, Rose, alle tre af Hr. Zuschlag, boende i Silkegaden No. 66, og ere hos ham at bekomme for 1 Rdl. Stykket."

Det var ellers Rahbek, som slog til lyd for Zuschlags portrætter. I Minerva 1785 (andet hæfte, august, s. 97) meddeler han: "-- vor flittige Modellerer Herr Zuschlag har i forrige Maaned forfærdiget Prinds Carl af Hessens Portrait i Vox og Gips, ligeledes har han leveret vor uforglemmelige Roses Portrait i samme Størrelse som de af ham tilforn udgivne Portraiter af Skuespillerinderne Mesd. Walter og Preisler". I Minerva 1786 anbefaler Rahbek på til-

svarende lidt svulstige måde Z's portrætmedaljoner af historikeren P.F. Suhm og komponisten J.G. Naumann.³² Også i 1786 udførte han et portræt af første-deputeret i danske kancelli B.W. Luxdorph;³³ men ellers synes der ikke at være trykt belæg for Zuschlag-portrætter af "offentlige" personligheder. Han ses ikke selv at have reklameret for sin virksomhed, men i et par subscriberslister fra 1785³⁴ kaldes han (eller kalder han sig) ligefrem "Modellerer". Han må dog også have udført – i dag ukendte – portrætter af almindelige borgere. Således er det mærkeligt, hvis han ikke skulle have portrætteret sin husvært Søren Gyldendal og hans hustru, hvis portrætter blev malet af Erik Pauelsen 1780,³⁵ måske omkring samme tid, hvor Pauelsen også maalede det nedenfor nævnte portræt af Zuschlag.

Men han kunne ikke leve af denne virksomhed, og han måtte vente helt til 1789 med at få sin Lovise eller i hvert fald give sit forhold til hende det officielle stempel. Det år fik han en stilling som kancellist i søetatens revisionskontor, og 14/4 1789 indgik han ægteskab med Lovise Augusta Oppenheim "hos moderen på Gl. Torv".³⁶ Hun var født 4/5 1767³⁷ og blev sammen med moderen og 2 søstre døbt 12/5 1779 i Christiansborg slotskirke af hofpræsten, dr. Bastholm; hendes tidligere navn var Channe.³⁸ Moderen, der fik navnet Juliane Marie (forhen Quelette) var iflg. skiftet efter hende³⁹ enke efter en købmand eller grosserer Philip Oppenheim.

14/3 1791 fødte Lovise Zuschlag et par pigetvillinger, som døbttes 4/5 og fik navnene Henriette og Julie.⁴⁰ Blandt andet på grund af familieførøgelsen var økonomien stadig stram, og Zuschlag så sig derfor 19/8 1795 med beklagelse nødsaget til at søge en stilling uden for Admiralitetet, nemlig under Generaltoldkammeret, hvor en post som kontrollør og overvisitør ved "Kornmaler væsenet" var ledig. Han kaldte sig på ansøgningen "Esquadre Secretaire" på flagskibet "Cronprinsesse Maria" og anførte, at han "aldrig skulle vogtet at søge udenfor det høje Collegium, hvorunder jeg hidtil har tient, dersom ikke mine trange Kaar gjør det umuligt for mig med Kone og Børn at kunne leve, og Udsigterne til Befordring her ved Etaten ikke vare saa indskrænkede."⁴¹ Trods en meget fin anbefaling fra Admiralitetet⁴² lykkedes det ham ikke at opnå nogen befordring før efter hustruens død 3 år senere.

16/7 1798 bekendtgjorde Zuschlag i Adresseavisen, at hans hustru var død 12/7 "efter 5 Aars vedvarende Lidelser og 12 Ugers Sygeleie", iflg. Holmens kirkes begravelsesprotokol var dødsårsagen tæring. Allerede 12/7 havde han anmeldt dødsfaldet til admiralitetet og ansøgt om – og dagen efter fået – tilladelse til at sidde i uskiftet bo med sine 2 børn "paa det at hans desuden trange Kaar, der noksom er det høie Collegium bekiendte, ej endmere skulde forværres".⁴³

Forbedring af hans trange kår lod ikke vente længe på sig. Under 25/10 1798 beskikkede Admiralitetet "den i 1. Departements Contoir hidtil værende

Erik Paulsen: Portræt af Lovise Augusta Zuschlag, f. Oppenheim, h. 75,5, br. 68,5. 1780'ernes slutning, privateje.

Fuldmægtig Friderich Ludvig Zuschlag til Controlleur ved Assistencehuset med de til dette Embede bestemte Indtægter".⁴⁴⁴⁵ Knap 2 måneder senere indgik han nyt ægteskab "i Huuset" med jomfru Marie Frederikke Stoundre,⁴⁶ som var født 10/2 1765 i København (fransk reformert) og døde 6/5 1829 (fr. reform.). Hun var datter af juvellerer Jacques Stoundre og Anne Marie Fistine (selv guldsmededatter) og var således søster til den kendte guldsmed og juvellerer Jean Pierre Stoundre (ca. 1763-1826) og den lidet kendte maler Jean Jacques Stoundre (Johan Jacob Stunder, 1759-1811), som Zuschlag havde spillet komedie med i Borups Selskab.⁴⁷ Zuschlag og Marie Frederikke har derfor sikkert kendt hinanden gennem længere tid, og hun synes at have været ham en god kone; måske har hun også haft en økonomisk solid baggrund.⁴⁸ Der kom ingen børn i dette ægteskab.

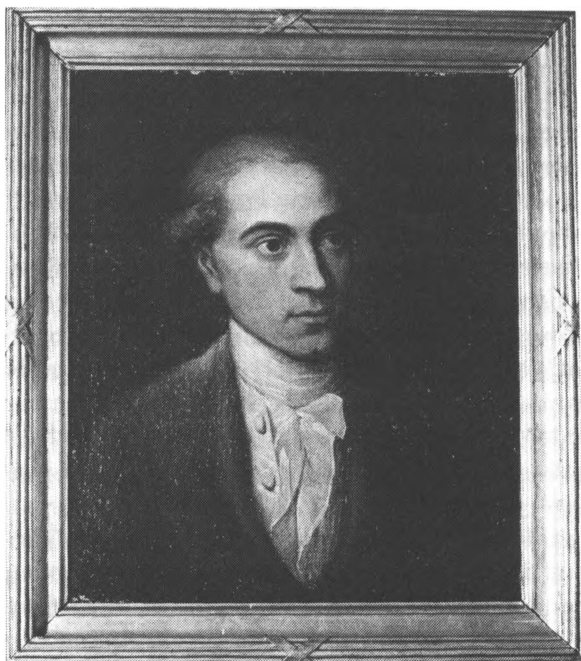
Ved folketællingen 1801 var familiens adresse Snarens kvarter nr. 166 i Vimmelskaflet; men ved skøde af 24/6 1805 købte Zuschlag den efter branden 1795 nyopførte, smukke ejendom Snarens kvarter nr. 52 (ny matr. 1806 nr. 55) i Kompagnistræde,⁴⁹ nu gadenr. 11, nabo til den, hans svoger P.A. Knudsen var vokset op i.⁵⁰ Han fik ikke langvarig glæde af denne statusforbedring. Her

har han oplevet englændernes bombardement 1807, og her døde han allerede 17/1 1808 af "Vattersot",⁵¹ knap 49 år gammel.

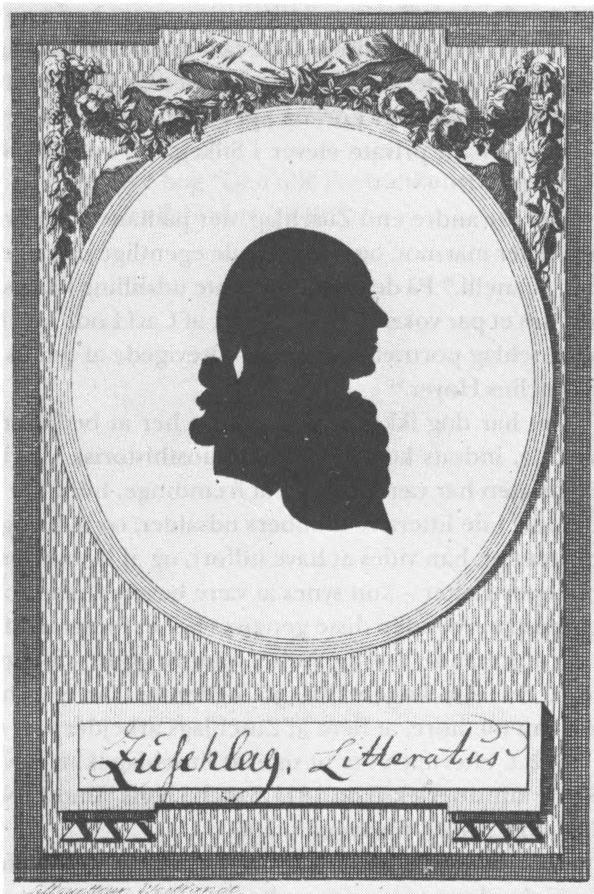
Hustruen blev boende i huset til sin død 1829, og her boede også Zuschlags ugifte datter Henriette til sin død 5/10 1842 (Helligånds); i 1830'erne kaldes hun i vejviseren institutbestyrerinde. Den anden datter Julie, død 1860, var – efter et mislykket ægteskab med toldinspektør i Næstved Gregers Fanø⁵² – 1822 blevet gift med sin fætter Philip Julius Knudsen (1792-1850), næstældste søn af P.A. Knudsen.⁵³

Bortset fra nogle familieportrætter, jfr. nedenfor, synes Zuschlag ikke at have udført portrætelieffer efter at være blevet embedsmand, og i skiftet efter ham er der ingen hentydning til denne hans virksomhed, der har bevaret hans navn til nutiden.⁵⁴

Selv er han portrætteret et par gange. Her gengives Erik Pauelsens hidtil upublicerede portræt, malet ca. 1780 i stil med hans samtidige, berømte portræt af Johannes Ewald (Frederiksborgmuseet). Formodentlig i slutningen af 1780'erne har Pauelsen malet det fine, ligeledes gengivne portræt af Zuschlags kone Lovise Oppenheim; begge portrætter har indtil vore dage været i familieje. Iflg. brev af 20/12 1782 fra Rosing til Rahbek har også den tidligere nævnte Jean Jacques Stoundre, Zuschlags senere svoger, malet et portræt

Erik Pauelsen: Portræt af F. L. Zuschlag, 51 x 43 cr., ca. 1780, privateje.

Weitlandt: Silhouet af Zuschlag. Det kgl. Biblioteks billedsamling, jfr. note 55.

af ham,⁵⁵ og i Det kgl. Biblioteks samling i 3 bind af silhouetter af medlemmer af Drejers Klub findes også en silhouet af Weitlandt, betegnet: "Zuschlag, Litteratus".⁵⁶ Den har meget lidt lighed med Pauelsens portræt af ham og med Zuschlags nedenfor nævnte selvportræt.

Der synes blandt vennerne at have hersket nogen tvivl om, hvorvidt Zuschlag med rette kunne kaldes kunstner. Han har ikke gået på kunstakademiet, og i virkeligheden var han indtil sit 30. år en kunstnerisk begavet, vittig og charmerende evighedsstudent med mange interesser og færdigheder. Iflg. Rahbek besad han en høj grad af teknisk snilde og et vist tegnetalent, og han må ydermere have haft sans for fysiognomier, måske næret af skuespillervirkomheden og det medicinske studium. Desuden har han vel kunnet lære af sine malende skuespillerkammerater som den førnævnte Johan Jacob Stunder, hans senere svoger, og J.H. Cabott, der begge havde gennemgået akade-

miets gipsskole.⁵⁷ Hos sin anden svoger, juvelleren Jean Pierre Stoundre (Stunder) kan han måske have fået hjælp og råd m.h.t. skæring i elfenben, og udelukket er det ikke, at han har besøgt den kendte hofkunstdrejer, kunst-kammerforvalteren Lorenz Spengler, der i en lang årrække havde bolig og værksted med private elever i Silkegade, kun et par huse fra Zuschlags bo-pæl.⁵⁸

Der var andre end Zuschlag, der på hans tid lavede reliefportrætter i voks, gips eller marmor, også udover de egentlige medaljørere som Daniel Adzer og P.L. Gianelli.⁵⁹ På den nedennævnte udstilling i Kunstforeningen 1919 var der således et par voksreliefportrætter af Carl Lode, ca. 1790.⁶⁰ Iøvrigt blev 3 af de af Zuschlag portrætterede også forevigede af tidens førende miniaturemaler Cornelius Høyer.⁶¹

Det har dog ikke været opgaven her at bedømme Zuschlags, vistnok beskedne, indsats kunstnerisk og kunsthistorisk i forhold til samtidens kunst. Hensigten har været at søge at fremdrage, hvad der kan findes om hans ungdomsliv i de litterære klubbers tidsalder, og at bringe en fortegnelse over de portrætter, han vides at have udført, og af hvilke der – bortset fra nogle få familieportrætter – kun synes at være bevaret hans portrætter af Erik Pauelsen og hustru. Foruden disse gengives her et fotografi af det henrivende vokspor-træt af Johanne Rosing samt – mindre gode – fotografier af et ukendt ægtepar fra udstillingen 1919, jfr. nedenfor. Det er at håbe, at nærværende artikel kan medføre, at flere af Zuschlags arbejder kan dukke op fra privateje.

M.h.t. eftermælet er at sige, at Zuschlag ikke blev nævnt i N.H. Weinwicks første kunstnerleksikon 1811,⁶² men i hans "Dansk, Norsk og Svensk Kunstner-Lexikon", 1829, findes på s. 196:

"Zuschlag (Friderich Ludvig). Han var Controlleur ved Assistentshuset i Kjøbenhavn, men anvendte sine Fritimer til at poussere i Vox, og gjorde smaae Portraiter, der vare meget lignende".

På baggrund heraf ønskede Philip Weilbach vel at have Zuschlag med i "Dansk Konstnerlexikon", der udkom 1877-78, og fandt ad omveje frem til den tidligere nævnte præst P.A. Knudsens yngste søn, fysikus, dr. med. P. Knudsen i Næstved, som var gift med Zuschlags datterdatter Louise, født Knudsen.⁶³ Han gav Weilbach nogle data og føjede til: "Efter at have skrevet omstaaende falder det mig ind, at jeg maaske dog bør fremhæve, hvad De sandsynligvis iøvrigt meget godt ved, at det vistnok især er hans udmærket smukke i Elfenben udskaarne Portrætter, der give ham fortjent Plads blandt Datidens Kunstnere. Vi eje blandt andet 3 Portrætter af hans første Hustru og hendes 2 Søstre, som vi betragte som smaa Kunstværker".⁶⁴ Zuschlag blev så optaget i Weilbachs kunstnerleksikon og har figureret der siden, i 1897 og 1952 under den lidet rammende betegnelse "billedhugger".⁶⁵

På den af Victor P. Christensen arrangerede udstilling "Skulptur fra 18.

Aarhundrede" i Kunstforeningen marts-april 1919 kunne man se 7 små portrætrelieffer af Zuschlag, men de omtales hverken i indledningen til kataloget, i Th. Oppermanns anmeldelse i Berlingske Aftenavis 2/4 1919, i Victor P. Christensens egen anmeldelse i Politiken 5/4 19 eller i Th. Faaborgs anmeldelse i Dagens Nyheder 24/4 19.

Zuschlag omtales ikke i den smukke bog "Den lille Portrætkunst" under redaktion af Louis Grandjean og Albert Fabritius, 1949.⁶⁶

Fortegnelse over F.L. Zuschlags portrætrelieffer⁶⁷

Zuschlag: Johanne Rosing,
se fortegnelse nr. 1.

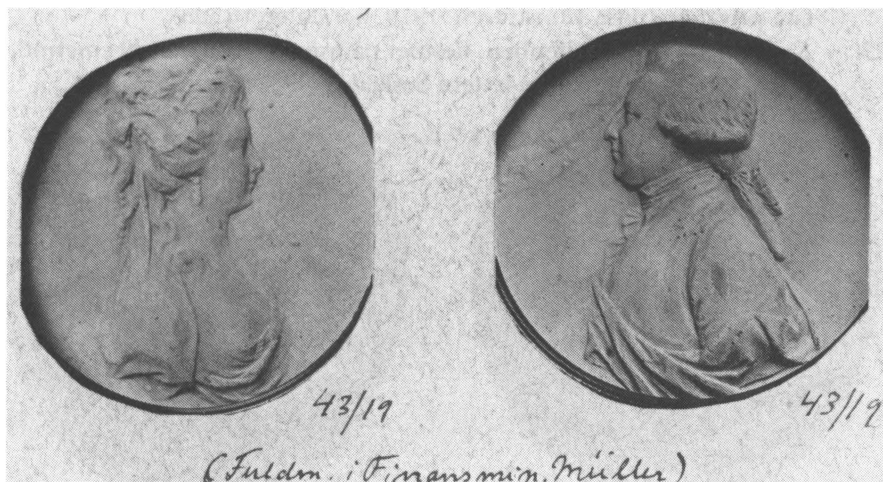
1. *Johanne Cathrine Rosing*, f. Olsen (1756-1853), skuespiller, profil mod højre, med fjerprydet hat, 1782, voks, diameter 10 cm. Udst. Bakkehusudstillingen 1903 (tilh. frk. Marie Pingel) og Kunstforen. 1919 (tilh. dr. phil. V. Pingel), nuv. ejer ukendt.⁶⁸
2. *Johanne Ophelia Rosing* (1778-1824), 1798 gift med industrimanden J.C. Drewsen (1777-1851), 1782, voks.⁶⁹ Kendes ikke.
3. *Engel Schack* (1750-1811), overhofmarskalk, 1782, voks.⁷⁰ Kendes ikke.
4. *Kong Christian VII*, 1782, voks.⁷¹ Kendes ikke
5. *Peter Cramer* (1726-82), teatermaler, 1783, gips.⁷² Kendes ikke.
6. *Johann Clemens Tode* (1736-1806), læge og forfatter, 1783, gips.⁷³ Kendes ikke.
7. *Caroline Walter*, f. Halle, 2. gang gift Müller (1756-1826), skuespiller, operasanger, 1784, gips.⁷⁴ Kendes ikke.⁷⁵
8. *Marie Cathrine Preisler*, f. Devegge (1761-97), skuespiller, gips, 1784.⁷⁶ Nuværende ejer ukendt.⁷⁷
9. *Christopher Pauli Rose* (1723-84), skuespiller, 1784, gips.⁷⁸ Kendes ikke.
- 10-11. *Erik Pauelsen* (1749-90), maler, og hustru *Anna Elisabeth*, f. Lobeck (1759-1840), begge profil mod venstre, gips, diam. 8,7 cm, fmtl. 1784, Statens Museum for Kunst.⁷⁹
12. *Carl* (1744-1836), landgreve af Hessen-Kassel, svigersøn af kong Frede-

Zuschlag: Erik Pauelsen, fortegnelse nr. 10;
foto ved Statens Museum for Kunst.

Zuschlag: Anna Elisabeth Pauelsen, f. Lo-
bech, fortegnelse nr. 11; foto ved Statens
Museum for Kunst.

Zuschlag: Mandsportræt, ukendt, og dameportræt, ukendt, fortegnelse nr. 16-17; foto fra
udst. 1919, Kunstakademiets fotografisamling.

- rik V, senere Frederik VI's svigerfader, 1785, gips.⁸⁰ Kendes ikke.
13. *Peter Frederik Suhm* (1728-99), historiker, forfatter, 1786, gips.⁸¹ Kendes ikke.
14. *Johann Gottlieb Naumann* (1741-1801), komponist, kapelmester, 1786, gips.⁸¹ Kendes ikke.
15. *Bolle Willum Luxdorph* (1716-88), kancellideputeret, 1786, voks.⁸³ Kendes ikke.
- 16-17. *Mandsportræt*, ubekendt, profil mod venstre, og *dameportræt*, ubekendt, profil mod højre, gips, diam. 7 cm.⁸² (Udst. Kunstforen. 1919, 2. op-hængning – ikke i kataloget – tilhørende kgl. fuldmægtig C. Müller).
18. *Sophie Frederikke Oppenheim* (1766-98), 1787 g.m. præsten P.A. Knudsen (1759-1820), profil mod højre, elfenben ca. $6\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ cm, ca. 1788, privateje (udst. Kunstforen. 1919 som "Oppenheim, Frøken").
19. *Charlotte Amalie Oppenheim* (1770-1853), 1789 g.m. dr. med. Lars Monrad (1762-1836), profil mod venstre, elfenben, ca. $6\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ cm, ca. 1788, privateje (udst. Kunstforen. 1919 som "Oppenheim, Frøken").
20. Dobbeltportræt af præsten *P.A. Knudsen* og hans 1. hustru *Sophie Frederikke Oppenheim*, gips, ca. 1788, nuv. ejer ukendt, her gengivet efter gammelt fotografi.
21. *F.L. Zuschlag*, selvportræt, profil mod venstre, ca. $14\frac{1}{2} \times 12$ cm, gips, privateje (udst. Kunstforen. 1919).
22. *Lovise Augusta Zuschlag* f. Oppenheim, profil mod højre, ca. $14\frac{1}{2} \times 12$ cm, privateje (udst. Kunstforen. 1919, her dateret 1798).
23. *Samme*, ca. 7×5 cm, elfenben, fæstnet på træplade, ca. 20×20 cm, fmtl. skåret efter nr. 22 (næsen lettere beskadiget), privateje.

Zuschlag: Sophie Frederikke Oppenheim, fortegnelse nr. 18.

Zuschlag: Charlotte Amalie Oppenheim, fortegnelse nr. 19.

Zuschlag: Selvportræt, fortegnelse nr. 21.

Zuschlag: Portræt af hans 1. hustru, f. Oppenheim, fortegnelse nr. 22.

Zuschlag: Dobbeltportræt af P. A. Knudsen og hans 1. hustru, f. Oppenheim, fortegnelse nr. 20.

Noter

M. og B. XV = Knud Lyne Rahbeks Ungdomskærlighed, "Fra de skønne Følelsers Tid", Memoirer og Breve XV, Kbh. 1911. Bogen, hvori Zuschlag nævnes en enkelt gang, indeholder uddrag af breve, vekslet mellem Rahbek og skuespilleren Michael Rosing; men man kan komme nærmere ind på livet af Zuschlag ved at ty til originalbrevene i Det kgl. Bibliotek, breve fra Rahbek til Rosing, Ny kgl. Saml. 1455 fol. (heri også dagbogoptegnelser), og fra Rosing til Rahbek, Ny kgl. Saml. 2494 4°. I artiklen bringes en del citater herfra.

Kunstforen. 1919 = Udstilling af Skulptur fra 18. Aarhundrede, Kunstforeningen, marts-april 1919. Katalog ved Victor P. Christensen.

1. Se bl.a. Jens Frederik Nørbæk: Erik Pauelsens Rahbekske portrætter (i Frederiksberg gennem tiderne, XVI, 1985, s. 73-89).
2. Se Weilbachs Kunstnerleksikon III, 1952, s. 593, og Dansk Biografisk Leksikon (DBL), 1. og 2. udgave (strøget i 3. udgave).
3. "Blomster paa Graven udstrøede blant Dødens Betragtninger over Den i Live Høi-Velbaarne, men nu hos Gud Salige Herre, Hans Høi-Grevelige Excellence Herr Friderich Ludvig, Greve af Daneskiold-Laurvigen, Hvis jordiske Deel geleitet af saa Høiadelig og Høianseelig et Følge til sit Hvile-Sted i Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn den 13. September 1762" (M. Lorenzens Samling af danske Lig-
4. Slægtstavlesamlingen, 1931, s. 188-89.
5. Chr. Ottesen: Det kgl. Vaisenhus gennem to Hundrede Aar, Kbh. 1927. – Om disse 2 studenter fra Frederiksberg stats-skole 1742 findes der nogle ganske morsomme bemærkninger af degnen Herlev Dalhoff (1725-92), student 1745, som kommentarer til skolevidnesbyrd af daværende rektor Johs. Schrøder:
Zuschlag, Hans Christian, "En god Musicant og næsten intet andet - - -".
Zuschlag, Johannes: "Denne lille arri-ge Knægt, den forrige Broder, og af et hurtigere Næmme, blev Præst i Sæl-land. Hos disses Forældre,

som boede i Døden og Dæven paa Vandkunsten, har jeg logeret i 13 Maaneder. Deres Moder havde Skiæg og lod sig rage.“

(Smaa Karakteristiker fra det 18. Aarhundrede, ved Bjørn Kornerup, Kirkehistoriske Samlinger, 6. række, bind 2, s. 100-159).

6. En søster Ane Joachimine, døbt 7/12 1763, blev begravet 30/1 1765.
7. Rahbeks Erindringer I, s. 119. – Rahbek nævner Zuschlag flere gange i erindringerne, således (I, s. 164-65): ”Jeg har allerede givet et Vink om, at min Contubernal havde sine egne, just ikke altfor lovlige, Veje at vandre. Han havde sig nemlig en Rachel, hvad jeg ansaae for en meget reen og romantisk Inclination, men hvad jeg senere har begrebet, at have været en Liaison af heel forskjellig Natur. Der var en virkelig smuk Pige, der tjente hos Professorens (Rektor Bernth) omtrent som en Art Selskabsjomfru; hende besøgte han hver Aften, naar de øvrige vare gaaed til Sengs –“. Disse steder er Zuschlag ikke nævnt ved navn; men i bind II (s. 335) nævner Rahbek, at en ven har ærgret sig over, at en historie ”som i Zuschlags Mund kan more“, bruger J.H. Wessel slette rim til at fortælle. Som fodnote til ”Zuschlag“ anfører Rahbek: ”En Skolekammerat og Ven af mig, der var almeen i Orde blandt vor Kreds som en mageløs Fortæller, saa at det endog var bleven Skik mellem os, saa snart en traf paa en morsom Aneccote, flux at ile med det til Zuschlag, at den kunne faae det vedbørlige Salt paa hans Læber.“
8. Kbh. universitet, det filosofiske fakultet, den filosofiske prøve 1776 9/7 – 1791 15/10 (Rigsarkivet).
9. Se nærmere J.W.S. Johnsson: Københavnske medicinske Selskaber, 1922.
10. ”Protocollum Societatis Exercitatoriae Medicæ Hauniensis“ (1922 overgivet fra Fødselsstiftelsen til Landsarkivet for Sjælland m.v., mrk. A 255). – Dr. med. et phil. Egill Snorrason har i brev af 25/5 1988 betegnet afhandlingen som en mådelig studenterøvelse med megen lidt litterær ballast.
11. Se Kaj Nielsen: Den store Teatergalskab, Kbh. 1953, s. 38-51.
12. Et meget smukt indbundet eksemplar af lovene findes i Teatermuseet, der også har andet vigtigt materiale vedr. selskabet.

13. Jfr. den i note I nævnte artikel.
14. Protokol 1778-80 for ”Det Skjønnnes muntre Dyrkere“ (Teatermuseet).
15. Dramatisk Journal for ”Det Skjønnnes muntre Dyrkere“ 1772-83 (Det kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1218no, 4no). Det er et samlebind indeholdende udførlig gennemgang af en lang række forestillinger, beskrevet af skiftende medlemmer som ”Journalist”. Rahbek har skrevet en stor del af dem og begyndte gerne med en vurdering af det pgl. skuespil. Zuschlag var journalist ved en enkelt lejlighed, 6/3 1780, hvor han selv spillede med – som den bonde i Don Ranudo, Erik Pauelsen var kommet så uheldigt fra.
16. Når Jens Fr. Nørbæk i den i note 1 nævnte artikel hævder, at Pauelsen dog foråret 1780 spillede med igen i Molières ”Den indbildte Syge“ og i 1784 i ”Den politiske Kandestøber“, er det en misforståelse; han var kun med som tilskuer (Tilskuerbog, beg. 23/11 1772, Teatermuseet). – Måske har han ønsket at se Zuschlag i dennes af Rahbek roste, rolle som Purgon i Den indbildte Syge 17/5 1780.
17. 24/9 1782 skrev Rosing til Rahbek: ”– – Zuschlag er eller gaar med det allerførste ud af Skindergade-Selskabet, formodentlig fordi han ikke kan være den første–“. Rahbek svarede 2/10 82: ”– – at Z. gaar ud af Skg.Selsk., fordi han ikke kan være den første dér, er en meget rimelig Formodning; thi han er saa langt fra at være den første, at der ville blive mange Meninger om, enten han eller jeg var best – – endog i den mest naragtige Rolle skal være en bestemt Character, der skal souteneres giennem alle Scener, og til at saadan høre originale Genier – – Z. er en overordentlig brugelig Acteur til smaa episodiske Roller paa en Scene, men intet mere –“. Dette stemmer ikke helt med de fine anmeldelser, Z. havde fået, også af Rahbek, og der har åbenbart været en del jalousi fra Rahbeks side, som med al sin teaterbegejstring og dramaturgiske forståelse selv kun var en midelmådig skuespiller.

Noget kunne tyde på, at Zuschlag en overgang har ønsket at blive professionel skuespiller. 10/3 1781 skrev Rosing til Rahbek: ”– Jeg ville saa gerne have Deel – – i den Roes, du og dine Venner indlægger sig! – hils vores Ven Zuslack! munter ham brav ifald du kand – o min Broer! var der ikke andet Menisket tragede efter i Verden end den smule Rølle, vi putte

- i Munden, saa skulde dog vel hverken Rahbek eller jeg taale, at Zulack leed Nød, men Æren – Æren kan vi ikke skaffe ham, synker Moedet engang hos ham saa er han tabt – havde jeg ladet mig skrække, da jeg vilde være Acteur, jeg var i samme Forfatning som han nu – hvad var jeg bleven? Du tog mig just under Armen da jeg behøvede Understøttelse, og siden er det gaaet ret brav –”.
18. Det er ganske interessant at gennemgå denne tilskuerbog. I april 1778 var der undtagelsesvis nogle damer tilstede, bl.a. Zuschlags senere svigermoder “Madam Oppenheim”; foråret 1785 var Jens Baggesen et par gange tilskuer, og 1795/96 overværede den senere generalguvernør i Dansk Vestindien A.B. Bentzon en række forestillinger.
19. I Det kgl. Bibl. (Ny kgl. Saml. 769r) findes en del materiale om Borups Selskab, således meget udførlige love, underskrevet af bl.a. Rahbek og Zuschlag, og en “Literair- og Spille Protocol”, startet 16/10 1782, hvor man kan følge antagelsen af skuespil, rollefordeling samt prøver, generalprøver og spilleaftener. Der er ingen oplysninger om, hvordan forestillingerne forløb. – Se iøvrigt også om dette selskab, der kom til at tælle mange berømtheder, det i note 11 nævnte arbejde.
20. Se om ham bl.a. min artikel “Gamle Knudsens andet ægteskab - 4 francesser og deres slægt” (Persh. T. 1983, s. 1-13).
21. Fmtl. Friedrich Justin Bertuch (1742-1822), forfatter, boghandler m.m. i Weimar (Meyers Konversationsleksikon, 2, 1905).
22. Også NKS 769r, vol. 18.
23. M. og B. XV.
24. Anf. værk s. 63-64.
25. Ikke medtaget i M. og B. XV.
26. Således juni-juli 1783 i brev til Rosing: “-- hendes Voxbillede, som hænger for mig, som jeg saa ofte udgyder mit Hierte for -- O! men hvad er dog dette døde Billede? Meget er det! det er mit, det er hendes Billede, givet mig af hende som Venskabstegn; det er det helligste blandt mine Helligdomme --” (M. og B. XV, s. 197).
27. M. og B. XV, s. II-III og Jan Steenberg, Fredensborg Slot, Monumenter og Minder, 1720-96, Kbh. 1969, s. 197 og 218 f.
28. Engel Schack (1750-1811) overhofmarskal hos Chr. VII til 1784 (DBL).
29. Det bedrøvede Rahbek, at Z. kun havde “tynd Lykke; overalt angrer jeg af meer end een Aarsag. Jeg har tilraadet ham det Changeament. At han forresten skulde lade Schack føle han var Kunstner, forlad mig, det troer jeg ikke. Z. siger, det kan han nok, men jeg troer jeg kiender ham bedre --” (brev af 13/9 1782).
30. Rosing skrev 25/4 1783 til Rahbek: “Zuschlack skal giftes med det første, og jeg har isinde at leje ham Værelser i Posthuset. Han haver jo intet at leve af, i 1 Maaned kan han fortjene 20”, og derpaa gaar der vel 3 bort, hvori han fortjener icke en Skilling, og derpaa vil de gifte sig! det er nok noget af det, man kalder den rasende Kierlighed, for ellers plejer man dog at ville gjøre sin Kone saa lykkelig som muelig, men det er uden Tvivl icke hans Hensigt, for jeg seer icke anden Udsigt for hende end at sulte ihiel -- har du nogen Herredømme over ham endnu, saa raad ham for Guds Skyld derfra -- og hvorledes hendes Moder, som er bekiendt for saa fornøftig og eftertænsom god Kone, kan billige denne dumme Streg, det begriber vi icke --”. Rahbek mente dog ikke at kunne gribe ind, og iøvrigt kunne det jo være, det kun var et rygte; han svarede 2/6 1783 bl.a.: “-- Jeg sætter mig i hans Sted, havde jeg foresat mig det, jeg lod mig det vist ikke afskrække, om der saa kom 1000 ubedte Raadgivere. Skriver Zuschlag mig til og forlanger mit Raad, nu vel, saa skal han faa det, men ellers gjør jeg bedre i at tie og see til. -- Zuschlag lod selv til efter det han skrev mig sidste Gang, at kiænde det svælgende Dyb, den menneskelige Lyksalighed havt befæstet mellem hende og ham --”. Breve fra og til Zuschlag synes desværre ikke bevaret.
31. Den forgudede Caroline Walter, der p. gr. af intriger måtte forlade København 1780 (DBL) og Klaus Niendam: Caroline Walter, Kbh. 1983).
32. “Til denne Maanedes Kunstværker hører i øvrigt de danske Musers første Dykers og Velynders, vor uadslige *Suhms* overmaade lignende Medaillon i Gibs fra vor flittige Modellerers Hr. Zuschlags Haand -- Vore Lærde, den hele oplyste Deel af Nationen ere eenige om, hvad vi skyldte ham; man bør altsaa ikke tvivle paa, at det vil være alle en velkommen Efterretning, at dette Portrait er at faae hos Hr. Agent Gyldendal.
- Sammesteds faaes og Orphei, Amphions og Coras tilbedede Composi-

- teurs, Hr. Capelmester *Naumanns* Gibs Medaillon, forfærdiget af samme Kunstner. Prisen for ethvert af disse Gibs Portraits er en Rigsdaler.”.
- Endnu ved folketællingen 1787 boede Zuschlag ”Student” som logerende hos Søren Gyldendal Købmager kvarter nr. 66, Silkegade, nuværende nr. 5.
33. Luxdorphs Dagbøger, 1925-30, ved Eiler Nystrøm, II 373-74: ”(1786) Okt. 25, Pousseret i Vox af Friderich Ludvig Zuschlag”, ”Nov, 10, Zuschlag gjorde min Medaillon færdig”. – Som note hertil har udgiveren anført: ”Z. havde bragt disse vokspousserede Portræt medailloner på Mode, og mange fremtrædende Personligheder blev forevige på den Vis”.
  34. Jens Baggens ”Comiske Fortællinger” og Edvard Storms ”Samlede Digte”.
  35. Jens Frederik Nørnbæk: ”Søren Gyldendal og hustru, en studie i portrætkunst” i Erindringer bind I, bilag, 1974.
  36. Vor Frue kirkes vielsesprotokol. – Madam Oppenheim holdt skole Vester kvarter nr. 142, hjørnet af Frederiksberggade og Gammeltorv (1787).
  37. Egen erklæring i Enkekassen, nr. 2888 (RA).
  38. Denne dåb af ”en Jødinde med 3de Døttre” var en celeberr begivenhed. Alle 4 fik dronninge- eller prinsessenavne, og ”De høje Faddere” var kong Christian den Syvende, enkedronning Juliane Marie, kronprins Frederik, arveprins Frederik, dennes gemalinde prinsesse Sophie Frideriche og Frederik IV’s datter prinsesse Charlotte Amalie (1706-82). – Ved kgl. resolution af 10/5 1779 blev der bevilget ”Jødinden Oppenheim, som for at gaae over til den sande Religion har forladt alt det Haab og gode Ophold, hun havde”, 150 rdl. årlig af Partikulærkammeret (resolutionsprotokol 1779, nr. 16, RA). Dåben bekendtgjordes i Adresseavisen 14/5 1779, der også bragte et anonymt, 24 liniers digt ”Til Madame J.M.O. i anledning af den 14. maj.” – Den ældste af døtrene, Sophie Frederikke (1766-98) blev 1787 gift med Zuschlags skuespilleren, præsten P.A. Knudsen (1759-1820), medens den yngste, Charlotte Amalie (1770-1853), 1789 blev gift i Bergen med dr. med. Lars Monrad (1762-1836), senere stadsfysikus i Bergen (Carøe: Den danske Lægestand, Doktorer og Licentiat, 1909), broder til den kendte generalpostdirektør David Monrad (DBL). Den tidligste jødedåb i København me-
- nes at have fundet sted 1620, jfr. H. Weitemeyer: Lidt om Jødeomvendelser i København, navnlig i det 18. Aarhundrede (Tidsskrift for jødisk Historie og Litteratur, Første Bind, 1919, s. 337-64).
39. Hof- og Stadsrettens Skiftekommissionsprotokol 5, skifte nr. 55, 1826 (LA), hun var død 6/9 1826.
  40. Holmens kirke; blandt fadderne var ”Sekretær Monrad”, den senere generalpostdirektør jfr. note 38, der også blev pigernes værge ved faderens død 1808 (Hof og Stadsrettens Skiftekommission, protokol 2, skifte nr. 2, 1808, LA).
  41. Generaltoldkammeret, pakker med embedsansøgninger (RA).
  42. Admiralitets og Commissariats kollegiet skrev 20/8 1795: ”Collegium kan icke med fuldkomnere Bevidsthed anbefale nogen Mand til Kongelig Tieneste end Cancellist Zuschlag – Hans Kundskaber og Flid gjør ham fortient til et betydeligt Embede – til hans Conduite kan med Tryghed overlades vigtige Forretninger - og hans moralske Karacteer tillader ham icke i hvad Embede han betros i Staten, at see paa andet end Statens Fordeel”.
  43. Admiralitetskontoret eller 1. dept.kontor, referatprotokol maj-dec. 1798, nr. 1095 (RA).
  44. Samme nr. 1743.
  45. Assistenthuset, oprettet 1688, var blevet reorganiseret ved en forordning af 8/5 1753. Det hørte herefter under Søkvæsthuset og havde fælles direktion med dette. Desuden var der 2 – senere 3 – embedsstillinger, en forvalter, en fuldmægtig og en kontrollør. For den første kontrollør, der iflg. kgl. resolution af 7/6 1753 var aflønnet med 200 rdl. årlig samt fri bolig, var der 9/6 1753 udfærdiget en instruks på 9 poster (Søetaten I, alfabetisk register over resolutioner Kvæsthuset og Assistenthuset vedkommende; fra kgl. bibl. Ny kgl. Saml. 463k (RA); aktstykket går kun til 1770).
  46. Holmens kirkes vielsesprotokol; Monrad fungerede som brudgommens forlover.
  47. Iflg. den i note 19 nævnte spilleprotokol.
  48. Morfaderen Jean Francois Fistaine (1719-92) var en af byens førende juvelerere, se om ham Gudmund Boesen: ”Et juvelerarbejde à la grecque og dets mester” i ”På klassisk Grund”, 1989, s. 11-18.
  49. Realregister over ejendomme (film i LA).
  50. Jfr. den i note 20 nævnte artikel.
  51. Holmens kirkes begravelsesprotokol.

52. H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660-1869, 1935, s. 189.
53. Se min artikel: "Prokurator, Skønånd og Patriot": Persh. T. 1963, s. 161-69. – Julie havde arvet et lille tegnetalent og har efterladt sig en del små blyanttegninger, mest familieportrætter i profil; det litograferede portræt af prokurator Ph. Julius Knudsen (P.B.C. Westergaards portrætfortegnelse nr. 6436) har som forlæg en tegning udført af hustruen, dateret "25. Dec. 1849".
54. Skifte nr. 2, 1808, forseglingsprotokol 2, pag. 5 (LA). I dagligstuen befandt sig bl.a. "31 diverse Malerier og Kobberer" og i salen 11 malerier.
55. Johanne Rosing skulle foreviges i et vist teaterkostume, hvori hun lignede "en forklaret Engel"; "hun skal sidde første Gang for Stunder i næste Uge; hun har været hos ham med mig een Gang og seet Zuschlag og Thaarup og fundet, at Juul var Smaating imod ham, hun ønsker kun at blive truffet saa got som en af dem, især som Zuschlag". – Ingen af disse portrætter synes at være kendt nu; men i Weilbachs Kunstnerleksikon III, 1952, s. 303, anføres, at Stunder før sin udenlandsrejse (1784; han blev i udlandet) udførte en del portrætter, hvoraf nu kendes et selvportræt (1779), et dameportræt (1782) og viceadmiral C.F. Le Sage de Fontenay (1784), som iøvrigt var Zuschlags chef i admiralitetet.
56. Bjørn Ochsner: Om nogle tidlige danske silhouetter, i "Fund og Forskning", I 1954, s. 87-110. Heri bl.a. også P.A. Knudsen (se den i note 20 nævnte artikel), Lars Monrad, Rahbek og Michael Rosing.
57. Weilbachs Kunstnerleksikon.
58. DBL og folketælling 1787.
59. Se om disse og andre G. Galster: og norske medailler og jetons, 1936.
60. Weilbach II, 1949, s. 273-74.
61. Peter Cramer, Caroline Walter og landgreve Carl af Hessen-Kassel, se Torben Holck Colding; Cornelius Høyer, 1961.
62. Maler-, Billedhugger-, Kobberstik-, Bygnings- og Stempelskiærer-Kunstens Historie under Kongerne af det oldenborgske Huus, Kbh. 1811.
63. Se bl.a. min artikel: Universitetets ridefoged i Roskilde Christen Knudsen og hans nærmeste efterkommere, Persh. T. 1967-68, s. 139-53.
64. Udateret brev ca. 1/4 1878, kgl. bibl., p.t. deponeret i institutionen Weilbachs Kunstnerleksikon, der arbejder på en ny, 4., udgave.
65. Om hans arbejder siges: "Selvportræt (Gips), Portrætter af hans 1. Hustru (Gips), hendes 2 Søstre (Elfenben) og Skuespillerinden Johanne Rosing (Voks, 1782) (alle Privateje). Endvidere omtales Portrætmedailloner af Landgreve Carl af Hessen, Historikeren P.F. Suhm, Komponisten J.G. Naumann, Skuespilleren C.P. Rose og Skuespillerinderne Md. Preisler og Md. Walter". – Det er åbenbart, at redaktionen ikke har kendt nogen af hans arbejder.
66. I indledningen til bogen findes nogle bemærkninger om vokspousseringens kunst, og gengivet er (tavle 1) en vokspoussering af G. Lode; men de 4 hovedafsnit behandler Miniaturen, Medaillonportrætstikket, Silhouetten og Portrætfotograferne.
67. Bortset fra familiemedlemmerne – og de ubekendte – findes alle i DBL.
68. Johanne Rosing er portrætteret flere gange. Fra de unge år findes foruden Zuschlags relief et lille maleri af Erik Pauelsen, ca. 1780 (Teatermuseet, gengivet i den i note 1 nævnte artikel), og madame Clemens' lille kobberstik i Lommebog for Skuespilyndere 1785 (gengivet i M. og B. XV). Det lette underbid anes også i md. Clemens' stik.
69. Rahbek til Rosing 3/9 1782: "– Er Zuschlag i Byen, og har han pousseret Phila færdig, det faar jeg vel, naar det er færdigt?". Rosing til Rahbek 9/9 82: "– Philla er icke færdig endnu, naar hun bliver det skal du vist faae et Stykke. –"
70. Se note 28. Brev fra Rosing til Rahbek 9/9 1782. Det fremgår ikke klart, at Zuschlag har portrætteret Schack.
71. Det i note 70 nævnte brev.
72. Lommebog for Skuespilyndere 1784. Er måske udført før Cramers død 17/7 1782.
73. Lommebog for Skuespilyndere 1784. Zuschlag har kendt Tode godt fra det medicinske øvelsesselskab. Måske har relieffet været et slags forlæg for Lahde's profilportræt af Tode med en art nathue (titelkobber til Todes "Samlede Danske Skrifter, Første Deel", 1792).
74. Lommebog for Skuespilyndere 1785. Fmtl. udført i tilslutning til den fejrede skuespillerindes korte besøg på Skydebanen under for Københavns vold 1783 (M. og B. XV, s. 161).

75. Omtales ikke i Klaus Neiiendams disputats om Caroline Walter (1983), men nævnes i DBL 3, bind 15, 1984.
76. Lommebog for Skuespilyndere 1785.
77. Portrættet skulle iflg. Robert Neiiendams artikel om M.C. Preisler i DBL 2 og 3 findes på Bakkehuset, men har iflg. brev af 7/5 1989 ikke været der i den nuværende leders tid; nærmere har desværre ikke kunnet oplyses.
78. Lommebog for Skuespilyndere 1785.
79. Inventarnr. 6078 og 6079. I museets katalog over ældre dansk skulptur, 1977, er portrætterne "tilskrevet" Zuschlag, men efter det foran oplyste om Pauelsens forbindelse med Z. kan der næppe være tvivl om, at disse smukke og levende portrætter er af ham. Jeg har dateret dem til 1784, da Pauelsen var vendt hjem fra 3-årige udenlandsrejse og 1/3 påny viste sig – som tilskuer – i Skindergadeselskabet. Men udelukket er glet ikke, at de kan være fra før Pauelsens rejse og samtidige med hans portræt af Zuschlag; i så fald må de anses som dennes tidligste forsøg i genren.
80. Minerva 1785, 2. hefte (august) s. 97.
81. Minerva 1786, bind I (sept.) s. 362.
82. Jeg har forgæves forsøgt at identificere dette ægtepar; der kan muligvis være tale om naturforskeren Otto Friderich Müller (1730-84) eller hans broder kobberstikkeren Christian Friderich Müller (1744-1814). I kunstakademiets fotografisamling findes – noget afblegede – fotografier af parret fra udst. 1919, som gengives her efter ny affotografering.

H. F. Garde, fhv. ankechef, har tidligere publiceret i Personalhistorisk Tidsskrift.
Adresse: Strandgade 26, 2. 1401 København K.

Fortegnelse over publicerede folketællinger

Som bebudet i nærværende tidsskrift (1989:2) er en landsdækkende fortegnelse over de hidtil udkomne afskrifter af ældre folketællinger under udarbejdelse. I samarbejde med DIS-Danmark vil en sådan fortegnelse, der omfatter både publicerede og edb-registrerede folketællinger for årene 1769-1911 for kongeriget Danmark, søges offentliggjort i indeværende år. Alle, der sidder inde med oplysninger om sådanne afskrifter og edb-registre opfordres hermed til at give disse videre til.

Redaktør Hanne Marie Rud,
Egebjergtoften 122,
2750 Ballerup.
Tlf. 44 66 17 04.